

Ondernemerschapsontwikkeling kan niet zonder gebogen onderwijs

Ik kan u leren ondernemen.

Ik kan u niet leren te ondernemen.

GEBOGEN ONDERWIJS

Frans de Vlieger
Anton Aker

2010

Inhoudsopgave

ONDERNEMERSCHAPSONTWIKKELING	1
GEBOGEN ONDERWIJS	2
Inhoudsopgave.....	3
De essentie van dit project : gebogen onderwijs	4
Lineair en gebogen leren.....	5
GEBOGEN ONDERNEMERSCHAPSONDERWIJS	6
Leren vanuit gevoel en essentie (naast denken en handelen)	6
Excellentiegericht leren (excellenties zijn de gebogen competenties)	7
Vanuit intentie (persoonsafhankelijk leren).....	8
In het nu (vorm volgt aansluiting).....	9
Subjectief toetsbaar (excellentie- en meesterschapniveau)	10

De essentie van dit project : gebogen onderwijs

De ontwikkeling van ondernemerschap bij een leerling is niet recht-toe-recht-aan te sturen. Het aanleren van ondernemingsvaardigheden zegt namelijk weinig over de werkelijke beweging in het leven die de leerling uit zichzelf gaat doen.

Om dit inzichtelijk te maken vergelijk ik het leren van 'ondernemerschap' met het leren 'luisteren'.

Waarschijnlijk bezitten de meeste mensen de competentie luisteren tot enig niveau. Echter het gevoel beïnvloedt in sterke mate of we werkelijk luisteren. Ga maar na wanneer u bijvoorbeeld niet naar uw baas, kinderen, partner of leerling luistert. Oftewel:

- (1) Ik kan je leren hoe je kunt luisteren
- (2) Ik kan je niet leren te luisteren

Het zelfde geldt voor 'ondernemerschap' dat nog vele malen complexer is dan 'luisteren' en hier ligt dus ook de essentie en innovatie van dit project; we doen ook (2) hetgeen lineair bezien niet lijkt te kunnen! Wij kiezen een gebogen benadering.

Ook Robert Quinn heeft dit uitgebreid onderzocht^[1] en kwam tot de conclusie dat een doelgerichte of rationele aanpak niet werkt, een subjectief leerproces is nodig. Wij noemen dat in tegenstelling tot het lineair doelgerichte proces een gebogen leerproces.

Het bovenstaande hebben we uitgewerkt en in de praktijk gebracht voor VMBO, MBO en HBO.

Lineair en gebogen leren

De essentie van dit project komt tot uiting in het onderscheid tussen lineair en gebogen leren. Daarom definiëren we eerst deze begrippen en illustreren het met een algemeen voorbeeld 'leren autorijden'

Als eerste leer je de techniek van het autorijden; schakelen, remmen, verkeersregels, etc. In het begin is het nogal mechanisch: je moet er (zwaar) bij nadenken, schakelen, richting aanwijzen etc.

Lineair leren is:

- leren vanuit denken en handelen
- competentiegericht leren (competenties zijn per definitie lineair)
- doelgericht (leerdoelstelling is generiek en persoonsonafhankelijk)
- reproduceerbaar (herhaalbaar in de leervorm)
- objectief toetsbaar (afvinkbaar)

Tijdens de rijlessen krijg je steeds meer gevoel voor het autorijden, je hoeft er minder bij na te denken. Gevoel voor een bocht nemen, snelheid, sturen, risico en grenzen van wat mogelijk is etc. Het gaat langzamerhand vanzelf, soepel en moeiteloos. Er ontstaat vertrouwen.

Het laatste niveau is wat je na jaren van autorijden kan bereiken. Het gevoel dat je in wezen één bent met de auto. De auto volgt jouw beweging van binnenuit. In complexe nieuwe situaties 'weet' je direct wat je moet doen. Er is altijd helderheid cq twijfelloosheid in het autorijden

Gebogen leren is:

- **leren vanuit gevoel en essentie (naast denken en handelen)**
- **excellentiegericht leren (excellenties zijn de gebogen competenties)**
- **vanuit intentie (persoonafhankelijk leren)**
- **in het nu (vorm volgt aansluiting)**
- **subjectief toetsbaar (excellentie- en meesterschapniveau)**

Gebogen leren bevat dus altijd het lineaire leren waarmee er aansluiting is op het overkoepelende lineaire onderwijssysteem.

Met het auto voorbeeld in gedachten onderkennen we dus drie leerniveaus in het gebogen leerproces;

1) competentie	- denken en handelen
2) excellentie	- gevoel
3) meesterschap	- essentie (zelflerend)

Excellentie is dus competentie met gevoel of anders gezegd context-onafhankelijk.

Bijvoorbeeld:

De competentie 'Luisteren' betekent dat je competent kunt luisteren in een bepaalde context.

Voorbeelden van vier verschillende luister-competenties 1) luisteren als je baas een opdracht geeft 2) luisteren als de ander agressief is 3) luisteren terwijl je feedback geeft 4) luisteren naar iemand die je niet leuk vindt.

De excellentie 'Luisteren' betekent dat je excellent kunt luisteren onafhankelijk van de context. De luisterexcellentie bevat dus alle mogelijke luistercompetenties.

GEBOGEN ONDERNEMERSCHAPSONDERWIJS

Leren vanuit gevoel en essentie (naast denken en handelen)

Er zijn twee dimensies te onderscheiden in het leren van ondernemerschap:

- 1) hetgeen je feitelijk onderneemt (doet en denkt = competentie)
  - Het leerproces hiervan noemen we lineair: competentiegericht leren
  - De inhoud van het leerproces is gedefinieerd door de competenties (vorm staat voorop)
- 2) hetgeen je beweegt tot ondernemen (gevoel en essentie = excellentie)
  - Het leerproces hierin noemen we gebogen: intentiegericht leren
  - De uitvoering van het leerproces wordt bepaald door de docent in aansluiting met de leerling(en) (vorm volgt)

Excellentiegericht leren (excellenties zijn de gebogen competenties)

Eenvoudig gezegd is ondernemerschap een combinatie-balans van:

- gaan voor wat je echt wilt
- sensitief zijn voor de wereld om je heen

Ondernemerschap is dus geen competentie maar een excellentie (= gebogen competentie).

In het eerder gegeven voorbeeld van 'luisteren' is heel duidelijk dat het gevoel net zo belangrijk is als de vorm (de techniek van luisteren). Naarmate competenties feitelijk complexer worden is de neiging en valkuil groot om op de inhoud (vaardigheden, theorie en techniek) te concentreren.

Om dit te voorkomen geven we naast het competentiekader ook het excellentiekader. We doen dit door belangrijke contextgebieden aan te geven, zowel praktijkgericht naar wat de leerling later tegen komt en ook leerlinggericht hetgeen we uit ervaring weten welke contexten (en contextgevoel) belangrijk zijn om in te ontwikkelen. Dit is ook verder uitgewerkt in de paragraaf over 'Subjectief toetsbaar'

Het gebogen ondernemerschaps-leerproceskader past in het reguliere (lineaire) onderwijskader van VMBO, MBO en HBO. In oplopende feitelijke complexiteit hebben we de competenties gedefinieerd. De werkelijke complexiteit zit in de uitbreiding van competentie naar excellentie waarin we de context meenemen.

Vanuit intentie (persoonsafhankelijk leren)

De vorm van het gebogen leerproces wordt bepaald door de docent in aansluiting met de leerlingen. Best practices zijn in dit perspectief hetgeen docenten in het verleden gebruikt hebben om vorm te geven aan het gebogen leerproces.

De grote valkuil is om de vorm van de best practices lineair te reproduceren waardoor je in het lineaire leren belandt.

We geven dus voorbeelden van beste practices ter inspiratie want uiteindelijk heeft iedere docent zijn eigen vorm.

Hieronder geef ik een voorbeeld om te laten zien dat bestaande vorm als uitgangspunt nemen zowel tot doelgericht (lineair) leren kan leiden als wel intentiegericht (gebogen) leren

Voorbeeld: best practice: model van R. Quinn

Leerlingen leren ondernemen kan bijvoorbeeld met het model van R. Quinn. Dit lineaire model waar ik vaak met leerlingen mee ben begonnen kan op verschillende manieren uitwerken.

Met het model van Quinn ontdekken leerlingen voor welke competenties/kwaliteiten zij aanleg hebben en welke niet. De laatste zullen ze dus extra moeten leren. Bijvoorbeeld, de leerling leert dat hij afhankelijk is en dat zijn uitdaging onafhankelijkheid is. Hij leert dat onafhankelijk gepaard gaat met eigen doelen stellen, er voor gaan, verantwoordelijkheid nemen, etc. Dit gaat hij dan in de praktijk brengen. Dit is leren in de dimensies denken & handelen en dus volledig lineair. Het model bepaalt van buitenaf wat de leerling leert.

Wat ook kan gebeuren in het leerproces is het volgende: De leerling wordt zich bewust dat hij zich als een klein kind voelt. Hij ontdekt dat hij als een klein kind behandeld wordt. En dat hij dit over zichzelf afroept omdat hij zichzelf als een klein kind gedraagt. Dit voelen (dat hij 'niet leuk' vindt!) is confronterend en schokkend. Zijn bewustzijn verandert (ik wil geen klein kind zijn) en innerlijk beweegt hij naar onafhankelijkheid. Dit is leren in de dimensies essentie & gevoel en dus gebogen. Het gevoel bepaalt van binnenuit wat de leerling leert.

In beide voorbeelden start de docent met een lineair model. In het eerste geval blijft het lineair met lineair resultaat. In het tweede geval begint het lineair en is het leerproces gebogen met werkelijk resultaat.

In het nu (vorm volgt aansluiting)

Voorbeeld 'leren autorijden'.

Er zijn mensen die wel willen leren auto rijden maar die hiervoor bang zijn of faalangst hebben. In deze speciale gevallen krijgt de kandidaat een rij-instructeur en/of examiner die de kandidaat meer op z'n gemak laat voelen. Oftewel hier is expliciet dat er aansluiting nodig is en dus veiligheid voor de kandidaat om op gevoelsniveau te leren.

Aansluiting met elkaar betekent werkelijk contact hebben. In werkelijk contact voel je je veilig en er is dus altijd aansluiting nodig om (gebogen) te leren.

Je hoort het ook van iedere leerling, als de aansluiting met de docent er niet is dan voelt de leerling zich onveilig (vaak onbewust) en is het leerproces gestoord. En vaak duidelijk zichtbaar zie je in de resultaten van de leerling de weerspiegeling van de aansluiting met de docent.

Iedere leerling weet het feilloos te vertellen (als er geen belangen spelen)

Subjectief toetsbaar (excellentie- en meesterschapniveau)

Het gebogen leerproces is in wezen hetzelfde voor alle niveau's VMBO, MBO en HBO en in de uitvoering uiteraard verschillend hetgeen wederom bepaald wordt door de docent in relatie tot de klas.

Lineair leren is objectief toetsbaar zoals we gewend zijn in het onderwijs, zoals een theoretische toets (denken), vaardigheidstoets (handelen) of praktijktoets (competentie).

Voorbeeld 'leren autorijden'

Wat we wel eens zien in de praktijk is dat sommigen ook slagen zonder dat ze er gevoel voor hebben. En het omgekeerde zien we ook wel eens gebeuren, namelijk dat iemand er veel gevoel voor heeft en toch niet slaagt. Wat ik in het laatste geval dan hoor is dat de examinerator teveel op 'de punten en komma's' heeft gelet.

Zelfs al heb je het laatste niveau gehaald, dan kun je toch nog zakken voor het examen. Ga maar na, als u al jaren auto rijdt (en het laatste niveau hebt behaald), zou u dan nu slagen als u rijexamen doet? Waarschijnlijk niet als de rijexaminator strikt het afvinklijstje hanteert bij het item 'duidelijk zichtbaar in alle spiegels kijken' en dan heb ik het nog niet eens over de theorievragen.

De gebogen toetsing bevat in ieder geval de lineaire toetsing zodat het ook past in het totale kader van het (lineaire) Nederlandse onderwijssysteem. Daarnaast bevat de gebogen toetsing ook een subjectieve toetsing.

Even in herhaling het voorbeeld met de competentie 'luisteren'. Waarschijnlijk bezitten de meeste mensen de competentie luisteren tot enig niveau. Echter het gevoel beïnvloed in sterke mate of we werkelijk luisteren

Oftewel:

- 1) Ik kan je leren hoe je kunt luisteren*
- 2) Ik kan je niet leren te luisteren*

Het gebogen leerproces gaat dus over vrijheid creëren in gevoelsbeweging.

Contextgevoel maakt onvrij. Iedereen heeft contextgevoelens vanuit karakter, cultuur en ervaring in reactie op de context. De oorsprong van een gevoel is voor een persoon nauwelijks onderscheidbaar. Als ik bijvoorbeeld moeite heb mijn baas tegen te spreken kan het gevoel een weerspiegeling zijn uit mijn karakter (onmacht-angst gevoel), cultuur (hiërarchisch volgzaam) of ervaring (het heeft geen zin om baas tegen te spreken). Slechts vanuit het bewustzijn zou ik het verschil kunnen onderkennen.

Dus gebogen toetsing gaat over de inhoudelijke competentie in combinatie met de vrijheid in gevoelsbeweging.

Voorbeeld; leren autorijden:

Bij wie zit u liever in de auto; bij iemand die lineair geslaagd is en houterig rijdt of bij iemand die soepel auto rijdt? Eigenlijk weten we allemaal dat gebogen leren werkelijk leren is!

Zoals in dit autovoortbeeld; we voelen heel duidelijk wanneer iemand vrij is in zijn gevoel. Wat we dan voelen is zijn moeiteloosheid (energie), ontspanning (vs stress) en contactverbinding (vs angst-afstand) met hetgeen hij zij doet. Hoe passen we dit bovenstaande in een lineair onderwijskader is de grote uitdaging.

Bijvoorbeeld:

De competentie 'Luisteren' betekent dat je competent kunt luisteren in een bepaalde context.

Voorbeelden van vier verschillende luister-competenties 1) luisteren als je baas een opdracht geeft 2) luisteren als de ander agressief is 3) luisteren terwijl je feedback geeft 4) luisteren naar iemand die je niet leuk vindt.

We kunnen onmogelijk alle mogelijke contextsituaties toetsen. Wat we wel kunnen in het leerproces is bewustzijn krijgen van de context die sterke contextgevoelens oproept. En vervolgens kun je vaststellen hoe de leerling hierin ontwikkelt. Dit is dus werkelijk leren.

Docenten die gevoel hebben voor hun klas kunnen vaak feilloos aangeven van iedere leerling wat de context is waar de betreffende leerling moeite mee heeft.

Subjectieve toetsing bestaat uit expliciet de context meenemen in de toetsing. De autoexaminator gebuikt zijn gevoel om de examinandi te beoordelen. Hij moet het echter in lineaire criteria opschrijven!

In het gebogen onderwijs neemt de docent de context mee in het leerproces. Hij is zich bewust van de context die sterke contextgevoelens teweeg brengt bij de leerling.

Ondersteunt (in aansluiting) de ontwikkeling hierin en kan bij toetsing dit gevoel expliciet meenemen.

Competenties zijn goed meetbaar maar zeggen weinig over wat de persoon kan als een nieuwe situatie afwijkt van de geleerde situatie. Het werkelijke leren vindt in de dimensies essentie & gevoel plaats en dat maakt het dilemma van de praktijk duidelijk, want formeel is het gevoel moeilijk in toetsbare criteria te vatten.

Het autovoortbeeld voor toetsing van meesterschap:

Zelfs al heb je het laatste niveau gehaald (meesterschap), dan kun je toch nog zakken voor het examen. Ga maar na, als u al jaren auto rijdt (en het laatste niveau hebt behaald), zou u dan nu slagen als u rijexamen doet? Waarschijnlijk niet als de rijexaminator strikt het afvinklijstje hanteert bij het item 'duidelijk zichtbaar in alle spiegels kijken' en dan heb ik het nog niet eens over de theorievragen.

Ons gebogen onderwijs richt zich op (tweede) excellentie niveau. Het is onwaarschijnlijk en tegelijk geweldig als een leerling meesterschap bereikt.

Waar meesterschap wel van belang is, is bij docenten. Docenten dienen een mate van meesterschap te bezitten om het gebogen leerproces te ondersteunen. Meesterschap heeft geen vorm.

Iemand die iets meester is 'weet' dit. Bijvoorbeeld u 'weet' of u het auto rijden meester bent.

Een docent bepaalt zelf of hij meesterschap heeft bereikt met betrekking tot gebogen docentschap. En dan kan hij het 'laten zien' aan anderen die meester zijn.